

UNIVERSITETI HUZURIDAGI ILMIY DARAJALAR BERUVCHI
DSc.03/30.01.2021.I.16.03 RAQAMLI ILMIY KENGASH
TOSHKENT DAVLAT IQTISODIYOT UNIVERSITETI

Qo'lyozma huquqida

UDK:330.1:338.054.23:631.1

AXMEDOVA NAFISA AMIRDDIN QIZI

MAMLAKATDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING
NAZARIY ASOSLARINI TAKOMILLASHTIRISH

08.00.01-Iqtisodiyot nazariyasi

Iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
ilmiy darajasini olish uchun yozilgan
DISSERTASIYA

Ilmiy rahbar: i.f.d., (DSc). S.R.Topildiyev

Toshkent-2024

	KIRISH.....	3
I-BOB.	GLOBAL IQTISODIYOT SHAROITIDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING KONSEPTUAL ASOSLARI.....	13
1.1-§.	Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga bag'ishlangan ilmiy qarashlarning rivojlanishi.....	13
1.2-§.	Mamlakatda yaratilgan oziq-ovqat mahsulotlari va ratsional ovqatlanish normativlari o'rtasidagi nisbiy tahlili.....	22
1.3-§.	Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning xorij tajribasi.....	35
	Birinchi bob bo'yicha xulosalar.....	45
II-BOB.	YASHIL IQTISODIYOTGA O'TISH DAVRIDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHNING HOZIRGI HOLATI VA RIVOJLANISH TENDENSIYALARI.....	46
2.1-§.	Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning huquqiy-institusional asoslari...	46
2.2-§.	O'zbekistonda suv resurslaridan oqilona foydalanishning oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashga ta'siri va muammolarining tahlili.....	56
2.3-§.	Oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashni hozirgi holati.....	77
	Ikkinchi bob bo'yicha xulosalar.....	91
III-BOB.	O'ZBEKISTONDA OZIQ-OVQAT XAVFSIZLIGINI TA'MINLASH MEXANIZMINI TAKOMILLASHTIRISH YO'NALISHLARI.....	92
3.1-§.	Oziq-ovqat klasterlarini tashkil etish va qo'llab-quvvatlashning iqtisodiy mexanizmini takomillashtirish.....	92
3.2-§.	Oziq-ovqat eksporti salohiyatini oshirishda Global G.A.P xalqaro andozasidan foydalanish va eksportini oshirish yo'llari	101
3.3-§.	O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning o'рта va uzoq muddatli davrga mo'ljallangan muqobil senariyli prognozlari.....	112
	Uchinchi bob bo'yicha xulosalar.....	138
	Xulosa.....	139
	Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati.....	141

KIRISH (falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi annotatsiyasi)

Dissertatsiya mavzusining dolzarbligi va zarurati. Jahonda global integratsiya va raqobatlashuv jarayonlarining keskinlashuvi sharoitida barcha mamlakatlar oldida turgan oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlash vazifasining dolzarbligi oshib bormoqda. BMT ham oziq-ovqat mahsulotlarini etishtirish va ularni taqsimlash bo'yicha yondashuvni mutlaqo o'zgartirish vaqti kelganini ta'kidlamoqda. Zero, ideal holatda qishloq, o'rmon va baliqchilik xo'jaliklari barchani oziq-ovqat bilan to'liq ta'minlash va odamlar uchun risoladagidek daromad manbaini yaratib berishga qodir emas. Shu bois bunday holatda oziq-ovqat sanoat korxonalariga xomashyo etkazib beruvchi qishloq xo'jaligini rivojlantirish, atrof-muhitni muhofaza qilish bo'yicha chora-tadbirlar ijrosini ta'minlash muhim sanaladi. BMT ma'lumotlariga ko'ra, "hozirda jahon aholisining 815 mln. nafari och qolayotgan bo'lsa, 2050-yilga borib bu soni 2 mlrd. kishiga etadi. Ularning 12,9 foizi rivojlanayotgan mamlakatlarda yashaydi. Besh yoshgacha bo'lgan bolalar o'rtasidagi o'limning 45 foizi aynan to'yib ovqat emaslik natijasida kelib chiqmoqda"¹. Ushbu holat oziq-ovqat tanqisligi sharoitida belgilangan ratsionlar asosida iste'molni tartibga solishning dolzarb masalalaridan bo'lib qolmoqda.

Jahonda tobora jadallashib borayotgan iqtisodiy taraqqiyotni resurslar bilan ta'minlash muammosi keskinlashuvi sharoitida oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning nazariy asoslarini takomillashtirishga qaratilgan ilmiy izlanishlar olib borilmoqda. Dunyo aholisining o'sib boruvchi daromadlariga munosib ravishda oziq-ovqat va qishloq xo'jaligi mahsulotlariga global talabning o'sishi, aholining o'sishi, urbanizatsiya va yuqori daromadlar bilan bog'liq ovqatlanishdagi o'zgarishlarning oziq-ovqat tizimiga ta'siri, nisbatan ko'proq resurslarni talab qiluvchi oziq-ovqat mahsulotlariga talabning ortishi, ularni qondirish uchun hosildorlik tendensiyalarining muvofiqlik darajasi, oziq-ovqat ratsionlarida belgilangan me'yorlarga amal qilish talablarining o'zgarishi, hozirgi murakkab sharoitda "oziq-ovqat tenglamasi", oziq-ovqat xavfsizligi ta'minoti, ijtimoiy

¹ <https://www.un.org/en/desa/world-population-reach-8-billion-15-november-2022>

tenglik, iste'mol talabi, iqtisodiy va ekologik barqarorlik o'rtasidagi muvozanatni tiklash mexanizmlarini takomillashtirishning ilmiy-nazariy echimlarini topish bu borada olib borilayotgan tadqiqotlarning ustuvor yo'nalishlaridan hisoblanadi.

O'zbekistonda oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning zamonaviy mexanizmlarini tartibga solish borasidagi islohotlarning asosiy maqsadi "qishloq xo'jaligini ilmiy asosda intensiv rivojlantirish orqali dehqon va fermerlar daromadini kamida 2 baravar oshirish, qishloq xo'jaligining yillik o'sishini kamida 5 foizga etkazishdan iborat. Xususan, tumanlarni aniq mahsulot turini etishtirishga ixtisoslashtirish, qishloq xo'jaligida davlat tomonidan qo'llab-quvvatlash ko'lamini kengaytirish va sug'urtalashning yangi mexanizmlarini amalga oshirish, tuproq unumdorligini oshirish va muhofaza qilish, ilm-fan va innovatsiyaga asoslangan agroxizmatlar ko'rsatish tizimini takomillashtirish, agrosanoat korxonalarini xomashyo bilan ta'minlash va ishlab chiqarish hajmini 1,5 baravar oshirish"² kabi vazifalar belgilab berilgan. Shu nuqtai nazardan sohada davlat boshqaruvi tizimini takomillashtirish, bozor munosabatlarini keng joriy qilish, qishloq xo'jaligi mahsulotlarini etishtiruvchi, qayta ishlovchi va iste'molchilarga etkazib beruvchi subyektlar o'rtasidagi munosabatlarning huquqiy asosini mustahkamlash, resurs-tejamkor texnologiyalarni joriy etish hamda qishloq xo'jaligi mahsulotlari ishlab chiqaruvchilarni zamonaviy texnikalar bilan ta'minlash orqali raqobatbardoshlikni oshirish va tarmoqda iqtisodiy munosabatlarni takomillashtirishni taqozo etmoqda.

O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2024-yil 16-fevraldagi PF-36-son "Respublikada oziq-ovqat xavfsizligini ta'minlashning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida", 2023-yil 11-sentabrdagi PF-158-son "O'zbekiston – 2030" strategiyasi to'g'risida", 2022-yil 28-yanvardagi PF-60-son "2022-2026-yillarga mo'ljallangan yangi O'zbekistonning taraqqiyot strategiyasi to'g'risida", 2019-yil 23-oktabrdagi PF-5853-son "O'zbekiston Respublikasi qishloq xo'jaligini rivojlantirishning 2020-2030-yillarga mo'ljallangan strategiyasini tasdiqlash to'g'risida", 2019-yil 17-iyundagi PF-5742-son "Qishloq xo'jaligida er va suv resurslaridan samarali

² Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2022 йил 28 январдаги ПФ-60-сон "2022-2026 йилларга мўлжалланган янги Ўзбекистоннинг тараққиёт стратегияси тўғрисида" ги Фармони.